

УДК 378.015.3(043.2)

Горова О.О.,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА СТРАТЕГІЯ У ПРОЦЕСІ ОСВІТНІХ ТА СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ

Динаміка розвитку сучасного суспільства пришвидшується і супроводжується постійними змінами індивідуального та соціального буття, ключовим об'єктом і суб'єктом цього процесу постає людина. Якщо у природничій науково-дослідній парадигмі можливі окремі сталі константи, то у соціальній та гуманітарній галузі наукове знання потребує постійного перегляду. Це стосується як базових означень, які становлять предметну область науки так і практичних аспектів застосування наукових досягнень для розв'язання поточних завдань. Сталі уявлення психологічної наукової спільноти про соціальну динаміку розвитку, соціально-психологічні феномени групової взаємодії, професіогенез особистості, радикальні та планові суспільні реформи мають переглядатися з огляду на те, що соціальне середовище постійно змінюється під впливом соціально-психологічних процесів реформування, у центрі яких перебуває особистість.

Значні зміни та реформи політичного, економічного, соціально-психологічного устрою країни та суспільства загалом, зокрема і практики професійної підготовки, показують, що усталені причинно-наслідкові закономірності становлення суб'єкта та їх реалізація у межах численних інноваційних змін є неефективною з огляду на те, що розроблялися та адаптувалися вони на іншій вибірці, що не зазнала відповідного впливу реформування. У наших дослідженнях ми орієнтовані на соціально-психологічний супровід професійного становлення особистості у період освітніх реформ та інновацій, який орієнтований на природний розвиток адаптивних механізмів особисті, які допомагають їй адаптуватися до конкретного соціального середовища. В силу того, що до соціального середовища адаптується окремий індивід як носій унікальної системи особистісних властивостей, досвіду та індивідуально-психологічних характеристик, специфіка його пристосування до соціуму та професії зокрема, буде унікальною. Використання позитивного досвіду адаптації до професійного середовища суб'єкта, у період політичних, економічних та соціально-психологічних змін, у процесі соціально-психологічного супроводу, може

II Міжнародна науково-практична конференція ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

сприяти кращому розумінню цих механізмів, прогнозуванню та виробленню необхідних стратегій і технологій.

Професійна адаптація особистості складний багатоплановий процес, у якому репрезентовано успішні стратегії взаємодії особистості із соціумом. З цього приводу влучними є положення І. С. Кона про загальну детермінацію особистісного розвитку: «життя окремої людини, як і історія людства, закономірний процес, а з іншого боку – унікальна, єдина у своєму роді, драма, кожна сцена якої – результат об'єднання багатьох індивідуально-неповторних характеристик та умов» [6, с. 171]. Неможливо вибудувати дві чи декілька окремих перспектив психологічного буття особистості, підготувавши її таким чином до однієї з них. Способи взаємодії з соціальним та професійним середовищем, з предметами матеріальної та духовної культури, вирішення життєвих завдань в умовах суспільних та освітніх реформ є своєрідними для кожного індивідуума, незважаючи на орієнтацію на суспільні норми та стереотипні уявлення. Диспозиційна природа особистості ґрунтується на стійких позаситуативних особистісних утвореннях, які визначають її поведінку незалежно від ситуації. Таким чином професійна адаптація, у процесі соціальних та освітніх реформ, спрямована на формування властивостей особистості, паттернів поведінки, які допомагають пристосуватися до змін та інновацій, які витікають з життєвого досвіду, результатів освіти та самоосвіти.

Багатоплановість процесу адаптації проявляється у тому, до чого адаптується суб'єкт соціальних відносин. Психологічний супровід можливий за умови певної готовності працівника змінюватися відповідно до вимог середовища та змін, що несуть із собою реформування. Нерідко успішній професійній адаптації заважає особистісна ригідність працівника, яка може бути викликана як страхом нового та невпевненістю у власних силах, так і стратегічною поведінковою тенденцією «не змінюватися, а змінювати», особливо як результат будь-якого реформування у цілому.

Ми виокремлюємо наступні рівні професійної адаптації, які з огляду на попередні твердження, можуть нерівномірно проявлятися у межах індивідуальних випадків.

1. Психофізіологічна адаптація особистості. У процесі входження у професію у працівника має сформуватися певний динамічний стереотип розподілу навантаження та відпочинку. Баланс життєвої енергії має бути розподілений таким чином, щоб давати можливість працівнику виконувати не лише трудові обов'язки, але й інші соціальні функції. За своєю суттю психофізіологічні властивості суб'єкта праці є стійкими властивостями, які важко піддаються будь-якому вправлянню та діагностуються на початку трудової орієнтації.

**II Міжнародна науково-практична конференція
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

2. **Індивідуально-психологічна адаптація.** Передбачає вироблення індивідуального стилю трудової діяльності та його внутрішнє суб'єктивне прийняття. Працівник має створити власну психологічну модель трудової діяльності, яка буде враховувати його індивідуальні властивості (когнітивні процеси, особливості нервової регуляції). Формування індивідуального стилю професійної діяльності відбувається на основі синтезу попереднього та нового досвіду працівника. Досвід, який став частиною ціннісних та світоглядних переконань особистості, повинен адаптуватися до нових умов діяльності, за інших обставин – він буде неоднозначно впливати на її успішність. У процесі професійної адаптації працівник має «переоцінити» набутий раніше досвід відносно нової ситуації професійної діяльності та визначити, який чином можна його успішно використати.

3. **Соціальна (рольова) адаптація** передбачає освоєння працівником низки соціальних очікувань, які стосуються репрезентації професійного образу у соціальному середовищі, яке перманентно реформується. Суб'єкт праці має виглядати, спілкуватися, рухатися, реагувати як професіонал (представник конкретного фаху). Успішне прийняття психологічної ролі формує усталений стійкий образ «Я» у професійному середовищі. Професійна ідентичність як ціннісно-смісловне утворення є регулятором професійної активності особистості, забезпечує цілісне об'єктивне самосприйняття себе у соціальному середовищі відповідно до зайнятої рольової позиції.

Рольова адаптація є репрезентативною соціально-психологічною взаємодією особистості з соціальним середовищем. Її зміст пов'язаний у більшості не з розвитком нової рольової позиції, а її актуалізації та пошуків сумісності з іншими рольовими утвореннями. Інколи виконувана працівником роль є несумісною по відношенню до попередньої ролі, яка стала особистісним утворенням і є частиною життєвого світогляду працівника. З цих причин, наприклад, працівникам, які виконували керівні ролі, важко підпорядковуватися та виконувати чужі розпорядження. У роботі «Особистість і роль» П. П. Горностай використовує поняття «інерція ролі», яка описує один з механізмів розвитку неможливості соціально-психологічної адаптації особистості до соціального середовища [2]. Люди звикли сприймати один одного за однією (чи декількома) провідними ролями, унеможливаючи таким чином успішну ідентифікацію з іншими. Інколи, думка оточення є більш вагомим, ніж особистісне самоставлення працівника, особливо, коли суб'єкт соціальних відносин є досить «полезалежним» (К. Левін) та орієнтованим на конформне існування у соціумі. Деяка частина, до яких ми відносимо творчо обдарованих особистостей, керується власними світоглядними уявленнями та у будь-якій ситуації намагається бути «персоніфікованою» – діяти не як носій

**II Міжнародна науково-практична конференція
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

конкретної ролі, а як реальний «Андрій Андрійович». Такий тип працівників важко адаптуються до професійного середовища та готовий радше змінювати професію, ніж змінюватися під неї.

Саме у період професійної адаптації основним завданням є виявлення успішних репрезентаційних ролей особистості та спонукання її до рефлексивного самопізнання.

Висновки. Соціально-психологічна площина професійної адаптації особистості розгортається у свідомості пересічних людей як можливість реалізувати себе у соціальному середовищі, виконуючи суспільно-корисну діяльність, особливо у процесі постійних соціальних змін та реформ. Професійна роль є однією з основних диспозиційних особистісних утворень, які інтегрують у собі як соціальні очікування так і світоглядні позиції її носія, і дозволяє ефективно діяти в умовах невизначеності, що виникають під час соціальних, освітніх реформ та змін. Таким чином, професійна адаптація з суто пристосувального акту інтеріоризації професійних норм, умінь та навичок, перетворюється у процес пошуку гармонії між уже здобутим досвідом та сформованими рольовими позиціями та новим, що очікується як результат ефективних освітніх та соціальних реформ. Сформована професійна ідентичність забезпечує у подальшому якісний прогресивний розвиток особистості та забезпечує формування рефлексивних механізмів самосприйняття, які у подальшому дають можливість знаходити способи розв'язання складних життєвих та професійних ситуацій, особливо в умовах змін, інновацій та реформ соціального та освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова В. В. Психологія командотворення: ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія / В. В. Горбунова. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 380 с.
2. Горностай П. П. Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности. – К. : «Интерпресс ЛТД», 2007. – 312 с.
3. История зарубежной психологии (30-60-е гг. XX в.) // За ред. М. Г. Ярошевского, О. М. Туджиняна, О. К. Тихомирова. – Изд-во Московского университета. – 1986. – 342 с.
4. Кириченко В. В. Историчний екскурс та сучасні погляди на психологічні проблеми профорієнтації / В. В. Кириченко // Теоретичні та прикладні проблеми психології: Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Северодонецьк, 2015. – №2(37). – С. 203-213.

**II Міжнародна науково-практична конференція
ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

5. Климов Е. А. Путь в профессию / Е. А. Климов. – Ленинград : Лениздат, 1974. – 190 с.
6. Кон И. С. В поисках себя: Личность и ее самосознание / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1984. – 335 с.
7. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – К. : Вища школа, 1981. – 392 с.
8. Чепелева Н. В. Теоретико-методологічні засади психологічної герменевтики // Проблеми психологічної герменевтики. Монографія / [За ред. Н.В. Чепелевої] / Н. В. Чепелева. – К. : Міленіум, 2004. – 276 с.

УДК 37.034(043.2)

**Дивнич О.О.,
Бреус Д.С.,**

Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ

**ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Використання інтерактивних технологій в навчальному процесі сприятиме не лише вдосконаленню процесу фахової освіти студентів, але і кращому засвоєнню теоретичного програмового матеріалу. Інформаційна діяльність повинна мати не лише прикладний характер (бути умовою успішної навчальної та наукової роботи), а й мати дидактичне значення – розвивати певні особистісні якості, вимагати специфічних знань, умінь, навичок і компетентностей.

Зміни, що відбуваються нині в Україні потребують нових підходів до викладання загальноосвітніх дисциплін. В умовах ущільнення учбового матеріалу саме використання інноваційних технологій є найефективнішим способом навчання, яке створює умови для диференційованого та індивідуального підходу до кожного учня, дає учню цілісне бачення світу та знаходження його власного місця в ньому. Врешті учень напрацьовує не лише інструментальний розум, але й комунікативний.

Протягом останніх років викладачі професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) широко впроваджують в практику нові освітні технології:

Найбільш популярними у педагогів професійної школи є такі педагогічні технології:

1. Інформаційно-розвивальні, які передбачають виклад педагогом теоретичних відомостей під час проведення лекції або семінарського заняття;